

УДК 343.1

ГАЛАСЬ І.А.

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА

У статті, на основі наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України, надано характеристику окремим суб'єктам тимчасового вилучення майна. Доведено, що суб'єкти тимчасового вилучення майна та суб'єкти кримінального процесу не є тотожними категоріями. Наголошено, що суб'єктний склад такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна, характеризується низкою особливостей, серед яких основною є те, що він проводиться виключно в рамках обшуку, огляду чи затримання особи та потребує в подальшому вирішення питання про арешт тимчасово вилученого майна.

Ключові слова: суб'єкт, майно, тимчасове вилучення майна, кримінальне провадження, прокурор, слідчий, уповноважена особа.

В статье, на основе научных взглядов ученых и норм действующего законодательства Украины, охарактеризованы отдельные субъекты временного изъятия имущества. Доказано, что субъекты временного изъятия имущества и субъекты уголовного процесса не являются тождественными категориями. Отмечено, что субъектный состав такого мероприятия обеспечения уголовного производства, как временное изъятие имущества, характеризуется рядом особенностей, среди которых основной является то, что он проводится только в рамках обыска, осмотра или задержания лица и требует в дальнейшем решения вопроса об аресте временно изъятых имущества.

Ключевые слова: субъект, имущество, временное изъятие имущества, уголовное производство, прокурор, следователь, уполномоченное лицо

In the article, on the basis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of Ukraine, the characteristics of the separate subjects of temporal seizure of property are given. It is proved that subjects of temporal seizure of property and subjects of the criminal process are not identical categories. It was emphasized that the subjective composition of such a measure of criminal proceedings, such as the temporary seizure of property, is characterized by a number of peculiarities, among which the main thing is that it is carried out solely within the framework of a search, examination or detention of a person, and further resolution of the issue of the arrest of a person temporarily withdrawn property.

Key words: subject, property, temporary seizure of property, criminal proceedings, prosecutor, investigator, authorized person.

Постановка проблеми. У положеннях Конституції України закріплено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а також результатами своєї інтелектуальної діяльності [1]. Тому можна стверджувати, що власність та відповідні права на володіння нею, є непорушним, незалежним інститутом, який охороняється та забезпечується державою. Тобто, на власність будь-якого суб'єкта ніхто не має права посягати. З іншого боку, чинним законодавством передбачена ціла низка моментів, коли вказане право може бути порушено шляхом застосування до особи (власника) заходів державно-правового примусу. Найбільш авторитетними та дієвими є інститути кримінального процесуального права. Шляхом їх використання, з огляду на завдання вказаної галузі, можливо обмежувати права власності відповідних суб'єктів. Найбільш яскраво функціональність кримінального процесуального примусу в цій сфері можна

дослідити на прикладі такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна. За його допомогою можна фактично позбавити суб'єкта відразу трьох складових елементів права власності: права користування, володіння та розпорядження [2, с. 210]. Наведене вище беззаперечно вказує на унікальність тимчасового вилучення майна.

Стан дослідження. Аналізу та визначення основних положень кримінального процесуального примусу взагалі, а також питань заходів забезпечення кримінального провадження, у своїх наукових працях торкалися: В. М. Махов, М. О. Пешков, Г. К. Кожевніков, І. М. Гуткін, В. В. Назаров, О. Ю. Татаров, В. І. Фаринник, І. С. Яковець та інші зосередили свою увагу на вивченні інституту забезпечення кримінального провадження. Безпосередньо проблематику суб'єктного складу кримінального процесу переймалися такі науковці, як Т. В. Лукашкіна, С. М. Міщенко, Н. П. Сиза, Н. М. Басай, О. Г. Шило, Ю. В. Скрипіна та інші. Питання ж суб'єктів, які приймають участь у правовідносинах тимчасового вилучення майна, на сьогоднішній день науковою спільнотою майже не розглядались, що вкотре підтверджує виключну актуальність цієї тематики для проведення теоретико-правового аналізу.

Саме тому **метою статті є:** визначити суб'єкти тимчасового вилучення майна та аналізу їх правового статусу.

Виклад основного матеріалу. Характеристику суб'єктів тимчасового вилучення майна вважаємо доречним розпочати з такої групи, як основні суб'єкти, котрі безпосередньо тимчасово вилучають майно. З аналізу положень КПК України до вказаної групи варто відносити суб'єктів, уповноважених здійснювати затримання в порядку ст. ст. 207, 208 КПК України та проводити такі слідчі (розшукові) дії, як огляд і обшук. У зв'язку із зазначеним вважаємо за необхідне детальніше зупинитися на визначенні суб'єктів проведення вказаних процесуальних дій, так як вони будуть водночас і суб'єктами тимчасового вилучення майна.

Так, ст. ст. 207, 208 КПК України регламентують підстави та порядок затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Згідно з ч. 2 ст. 207 зазначеного нормативно-правового акта «кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у ст. 482 КПК: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні». При цьому законодавець відмічає, що в разі затримання неповноваженою особою, остання зобов'язана негайно доставити її до уповноваженої службової особи чи повідомити її про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення [3]. З наведеного можна помітити, що затримання особи на місці вчинення (замаху на вчинення) кримінального правопорушення чи одразу після його скоєння, в тому числі під час її безперервного переслідування, вправі здійснювати будь-яка особа.

Натомість затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України, здійснюється виключно уповноваженою службовою особою. Окрім того, уповноважена службова особа згідно з ч. 2 ст. 208 КПК України вправі без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує [3]. Таким чином, законодавець розмежує випадки, коли затримання особи вправі здійснювати кожен (як уповноважена, так і не уповноважена службова особа), а коли виключно уповноваженою службовою особою – особою, якій законом надано право здійснювати затримання.

Іншу групу суб'єктів, які вправі здійснювати в передбачених законом випадках затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, а значить і тимчасове вилучення майна, становлять уповноважені службові особи. До вказаних осіб варто насамперед відносити 1) службових осіб органів досудового розслідування, а саме працівників слідчих підрозділів органів Національної поліції; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів державного бюро розслідувань; органів Державної кримінально-виконавчої служби Укра-

їни; підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 2) службових осіб оперативних підрозділів Національної поліції; Державного бюро розслідувань; Служби безпеки України; Служби зовнішньої розвідки України; Державної прикордонної служби України; управління державної охорони; органів доходів і зборів; органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України; розвідувального органу Міністерства оборони України; Національного антикорупційного бюро України; 3) інших осіб, яким законом надано право здійснювати затримання.

Названі уповноважені службові особи під час затримання особи без ухвали слідчого судді, суду повинні дотримуватися встановленого положеннями існуючих нормативно-правових актів процесуального порядку. А саме – 1) з'ясувати наявність підстав для здійснення кримінального процесуального затримання особи; 2) затримати особу з дотриманням вимог закону; 3) повідомити затриманій особі: підстави затримання; у вчиненні якого злочину вона підозрюється; нормативно-правові акти, на підставі яких здійснюється обмеження її пересування; її права, встановлені законом; 4) з метою особистої безпеки, а також безпеки оточуючих і самого затриманого, здійснити поверхневу перевірку особи, за результатами якої прийняти рішення про доцільність проведення обшуку особи на місці затримання; 5) за результатами проведення затримання скласти протокол, в якому зазначаються відомості, передбачені ст. 104, ч. 5 ст. 208 КПК України; тощо [4, с. 199–200].

З приводу суб'єктів огляду й обшуку, то згідно з положеннями ст. ст. 223 «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій», 233 «Проникнення до житла чи іншого володіння особи», 236 «Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи», 237 «Огляд» КПК України вказані дії можуть проводитися прокурором і слідчим [3]. Відповідно суб'єктами тимчасового вилучення майна під час проведення огляду, обшуку будуть прокурор, слідчий. Іншими словами, суб'єктом тимчасового вилучення майна з боку держави виступає сторона обвинувачення, представлена працівниками органів досудового розслідування та прокурором. Діяльність даного учасника кримінального провадження направлена на фактичну реалізацію норм кримінального процесуального законодавства з метою виконання завдань цієї галузі. При цьому ролі слідчого та прокурора у механізмі проведення тимчасового вилучення майна є дещо різними. Слідчий відповідного органу досудового розслідування фактично відкриває кримінальне провадження шляхом внесення відомостей про факт вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. На нього також покладаються інші права і обов'язки, наприклад, у ст. 40 КПК України передбачено, що слідчий уповноважений: 1) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК; 2) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 3) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 4) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; тощо [3]. Отже, саме слідчий відповідає за проведення тимчасового вилучення майна, адже він зобов'язаний підготувати клопотання до слідчого судді, щодо застосування того чи іншого заходу забезпечення кримінального провадження. Крім цього, визначений КПК порядок тимчасового вилучення майна передбачає проведення обшуку, огляду чи затримання особи, тобто, тих заходів, в яких слідчий приймає безпосередню участь.

Поряд із безпосереднім вилученням майна, яке підпадає ознаки, зазначені в ч. 2 ст. 167 КПК України, на особі, яка здійснила таке фактичне позбавлення права власності, лежить й обов'язок забезпечити схоронність вилученого майна з метою недопущення його знищення, пошкодження, підміни чи іншої фальсифікації. Зокрема, в ч. 4 ст. 168 КПК України зазначається, що «після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [3]. Такий Порядок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України». Згідно з положеннями зазначеного нормативного правового акта схоронність тимчасово вилученого майна забезпечується відповідно до правил зберігання речових доказів, установлених у цьому Порядку, до повернення майна власнику у зв'язку з припиненням тимчасового вилучення майна або до постановлення слідчим суддею, судом ухвали про накладення арешту на майно. Відповідно тимчасово вилучене майно, крім того, що передане на відповідальне зберігання, зберігається в органі, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, або інших місцях зберігання, визначених у цьому Порядку [5].

З аналізу зазначеного Порядку серед уповноважених службових осіб, зобов'язаних забезпечити схоронність тимчасово вилученого майна, можна виокремити слідчого, який здійснює таке провадження; посадова особа органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, що при-

значається наказом керівника такого органу або слідчого підрозділу відповідно до повноважень (відповідальна особа); особа, яка заміщує відповідальну особу в разі її відпустки, відрядження чи тривалої відсутності з інших причин; особа, в якій на відповідальному зберіганні знаходиться дублікат ключів від обладнаного приміщення чи спеціального сейфа; прокурор; керівник слідчого підрозділу. Також до суб'єктів тимчасового вилучення, які забезпечують схоронність такого майна, окрім вищезазначених, слід відносити суб'єктів господарювання (за їх згодою); державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність; Збройні сили або відповідні державні підприємства; органи Національної поліції; уповноважений банк, що обслуговує орган, у складі якого функціонує слідчий підрозділ; Державне сховище дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння; релігійні організації; Мінкультури або Укрдержархів [5].

Дещо інші повноваження у кримінальному провадженні має прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва [3; 6]. Здійснюючи свої повноваження, відповідно до положень КПК України прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора [3]. Останньому у механізмі тимчасового вилучення майна відводиться одна з ключових ролей. Якщо слідчий фактично реалізує вказаний захід забезпечення кримінального провадження шляхом проведення обшуку, огляду чи затримання особи, то прокурор визначає, чи є підстави для подальшого арешту вилученого майна. В тих випадках, коли позбавлення особи правомочностей володіння є безпідставним, прокурор видає постанову про повернення вилученого майна [3]. Водночас, саме від діяльності даного суб'єкта залежить, чи буде забезпечено застосування арешту майна до вилучених речей. Як приклад, в ст. 19 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 року зазначається, що прокурор має назвати документи, які підтверджують право власності на майно, що підлягає арешту [7].

Окрім вищезазначених, серед основних суб'єктів тимчасового вилучення майна варто виокремити той, який наділений повноваженнями здійснювати контрольні функції. Мова йде про слідчого суддю, суд. При цьому, варто звернути увагу на те, що цей учасник кримінального провадження є в деякій мірі «універсальним». Правовий статус слідчого судді, як суб'єкта тимчасового вилучення майна, характеризується декількома моментами: по-перше, вказаний захід забезпечення кримінального провадження застосовується виключно в рамках обшуку, огляду чи затримання особи, тобто, під час проведення процесуальних дій, дозвіл на які дає слідчий суддя відповідної судової установи; по-друге, саме слідчий суддя, суд вирішує питання про наступний арешт тимчасово вилученого майна, іншими словами, від нього залежить повернуться речі законному власнику або право володіння ними буде фактично обмежено. Окрім вказаних моментів, у ст. 132 КПК України зазначено, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді, суду [3]. Зокрема, неможливо без дозволу слідчого судді, суду арештувати тимчасово вилучене майно, тим самим надавши йому статусу доказу в кримінальному провадженні. Отже, представлений суб'єкт відіграє значну роль у механізмі застосування тимчасового вилучення майна. Звичайно, не можна стверджувати, що слідчий суддя, суд є ключовим учасником даного заходу забезпечення кримінального провадження, однак, він відповідає за стан законності і доцільності застосування відповідного інституту.

Висновок. Підсумовуючи все вищевикладене, ми можемо дійти до наступних умовиводів: 1) суб'єктний склад такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна, характеризується низкою особливостей, серед яких специфіка застосування визначеного заходу – він проводиться виключно в рамках обшуку, огляду чи затримання особи та потребує в подальшому вирішення питання про арешт тимчасово вилученого майна; 2) суб'єкти тимчасового вилучення майна та суб'єкти кримінального процесу не є тотожними категоріями. Під суб'єктами тимчасового вилучення майна слід розуміти сукупність осіб, які безпосередньо приймають участь у проведенні даного заходу, набуваючи таким чином виключних процесуальних прав і обов'язків, або ж залучаються з метою надання правничої допомоги, застосування спеціальних знань; 3) увесь масив фактичних учасників заходу можна умовно поділити на групи за такими критеріями, як: спрямування діяльності (суб'єкти, які здійснюють тимчасове вилучення майна, й особи, по відношенню до яких застосовується вказаний захід забезпечення кримінального провадження (підозрюваний; інша особа, у володінні якої перебуває майно, що підлягає тимчасовому вилученню)); характер повноважень (особи, котрі здійснюють контрольні-наглядні функції за діяльністю з тимчасового вилучення майна й подальшого його арешту (слідчий

суддя, суд, прокурор); особи, які тимчасово вилучають майно (прокурор, слідчий, уповноважена особа); особи, які забезпечують схоронність тимчасово вилученого майна (особа, відповідальна за збереження речових доказів)); обов'язковість їх участі в тимчасовому вилученні майна (основні (слідчий суддя, суд, сторона обвинувачення (слідчий, прокурор), особи, відносно яких вирішується питання про тимчасове вилучення майна, що знаходиться у їх фактичному володінні) та додаткові (захисник, спеціаліст, експерт) учасники тимчасового вилучення майна).

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Осіпов О. О. Суб'єкти тимчасового вилучення майна. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 210–215.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
4. Рогальська В. В. Затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді: процесуальні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 198–201. URL: http://www.pap.in.ua/2_2017/55.pdf.
5. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104. *Офіційний вісник України*. 2012. № 91. Стор. 62. Стаття 3697. Код акта 64589/2012.
6. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
7. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотримання прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 № 223-559/0/4-13. *Закон і Бізнес*. 2013. № 17.

УДК 343.98

ГАНЖА Т.В.

**ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
УМИСНИХ ВБИВСТВ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ АБО ЖІНКИ,
ЯКА ЗАВІДОМО ДЛЯ ВИННОГО ПЕРЕБУВАЛА У СТАНІ ВАГІТНОСТІ**

У статті розглянуто організаційні й тактичні особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування умисних вбивств малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. Наведено типові місця реалізації такого роду злочинного умислу. Виокремлено особливості підготовчого, а також специфіку тактики робочого етапів зазначеної слідчої (розшукової) дії. Висвітлено зміст та засади фахової діяльності щодо техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події у кримінальних провадженнях відзначеної категорії.

Ключові слова: слідчий огляд, місце події, умисне вбивство, малолітня дитина, жінка у стані вагітності, криміналістична тактика.

В статье рассмотрены организационные и тактические особенности проведения осмотра места происшествия во время досудебного расследования умышленных убийств малолетнего ребёнка или женщины, заведомо для виновного находившейся в состоянии беременности. Приведены типичные места реализации такого рода преступного умысла. Выделены особенности подготовительного, а также специфику тактики рабочего этапов указанного следственного (розыскного) действия.

© ГАНЖА Т.В. – здобувач (Харківський національний університет внутрішніх справ)